

Iný zámok (Filmová místa 2)

Každý filmový príbeh sa odohráva v určitom priestore. Tento priestor môže byť konkrétny, to znamená, že vo filme nás na konkrétnu geografickú priestorovosť upozorňuje celý rad **indexov – informácií**. Napríklad odesské schody sa stali metonymiou Odesy v Ejzenštejnovom KRÍŽNIKovi POTEMKINovi. Tento priestor však môže byť aj iluzórny, a na túto iluzórnosť nás odkazujú napríklad maľované dekorácie vo filme KABINET DOKTORA CALIGARIHO.

Môže sa stať ešte aj to, že priestor, vytvorený výlučne pre film, sa môže stať konkrétnym priestorom, do ktorého prúdia tisíceky turistov. Tak napríklad westernové filmové mestečko Old Tucson sa pomaly premenilo na vyhľadávané turistické miesto, kde turisti môžu hádať, ktorý western sa v ktorej jeho časti filmoval. Existujú však miesta, ktoré neboli budované ako filmové miesta, ale ktoré filmové obrazy na tieto miesta premenili. Aj na Slovensku máme niekoľko takýchto miest. Spomeniem aspoň rázovitú dedinu Zázrivú, mestečko Banská Štiavnica, ktoré už objavili zahraniční filmári (a v poslednej dobe konečne aj zahraniční filmológovia).

Medzi filmovými miestami na Slovensku má nepochybne privilegované postavenie Oravský hrad. Táto výsada mu právom patrí preto, že už v roku 1922 tu Murnau nakrúcal svoj slávny film UPÍR NOSFERATU. Je to klasický film a Oravský hrad bol tou najlepšou kulisou pre nakrútenie tohto hororu. Každý, kto mal možnosť vidieť tento zámok z východnej strany vo svetle zapadajúceho slnka, zaiste môže potvrdiť tieto slová. Keď sa totiž pozriete na Oravský zámok z východnej strany, tak najskôr zbadáte strážnu vežu horného hradu, ktorá sa javí akoby bola zrastená s vysokým bralom, akoby bola organická súčasť prírody. Hranica medzi prírodou a kultúrnym artefaktom sa tu stráca tak, ako hranica medzi živým a ne-živým v upírovi Nosferatu.

Keď sa pohľadom na strážnu vežu horného hradu nasýtite, určite si vľavo všimnete výrazne budovy stredného hradu, ktoré len zvyrazňujú majestát „orlieho hniezda“ na brale. A to je všetko, čo vám ponúkne východný pohľad.

Keď však sa na hrad pozriete z východnej strany cez deň, tak máte dojem, že hradné bralo je vlastne akoby súčasťou strážnej veže, že je vlastne akýmsi umelým kultúrnym výtvorom.

Strážna veža a budovy horného hradu, ktoré sa vypínajú vysoko nad riekou Orava, sú z východného pohľadu skutočne hrozivé. Vysoké múry a malé okná akoby ukrývali tajomstvo, vyvolávajúce nepokoj v duši. Pozerajúc sa na ne zdola máme pocit, že nás niekto zhora permanentne sleduje, pričom ten niekto tam hore zostáva skrytý nášmu pohľadu.

Pohľad od mosta pod hradom je zaujímavý tým, že z tejto strany akoby sa Oravský hrad rozpadol na dva hrady. Architektonický komplex horného hradu môže slúžiť ako kulisa pre horor, dolný a stredný hrad zase môžu tvoriť kulisu pre celkom inak ladený filmový príbeh. Tento dojem umocňuje aj pohľad od tretej brány z hlavného nádvorja. V tomto pohľade niet ničoho hrozivého, práve naopak, ponúka nám doslova rozprávkové nádvorie, nádherné budovy s výklenkami, obklopené baštami a vežami, môžeme tu nájsť aj filagóriu, z ktorej je nádherný pohľad na divokú oravskú prírodu. Skrátka niečo, čo nachádzame len v rozprávkach, a preto je pochopiteľné, že práve tvorcovia rozprávok pre seba objavili Oravský zámok. Spomeňme si na Miloslava Luthera a jeho rozprávku KRÁĽ DROZDIA BRADA (1984), ktorý účelne využil možnosti členitého priestoru Oravského zámku.

Oravský zámok je zvláštny zámok. Jeho špecifika spočíva v tom, že jednotlivé pohľady sa dajú ťažko syntetizovať do jedného celku. Teda aspoň mne sa to doteraz nepodarilo. Avšak to, čo na jednej strane môže byť stratou, môže byť na druhej strane zase ziskom. Tento zisk sa rodí z toho,

že každá část zámku může poskytovat jiné indexy, poukazující k diferencované atmosféře, odlišným afektem, či dokonce protikladným charakterem. Preto je možné, aby sa v jednom (filmovom) priestore stretli živý-neživý upír Nosferatu s dobrotivým kráľom Drozd'ou bradou, ktorý sa podujal prevychovať pyšnú princeznú.

Inak povedané, Oravský zámok nevyhovuje leibnizovskému perspektivizmu, ktorý „přiměl perspektivy, jimiž jsou monády, aby *konvergovaly* v jednom a totéž předmětu: monády jsou jako různé pohledy na *jediné město*“¹⁾. Oravský zámok ale môže byť tým najvýstižnejším príkladom nietzscheovského perspektivizmu, ktorého podstatu vystihol týmito slovami Gilles Deleuze: „Každému pohledu odpovídá jiné město, každé hledisko je jiné město... Uvnitř města je pokaždé jiné město.“²⁾ Metaforicky povedané, každému pohľadu na Oravský zámok zodpovedá iný zámok, každé hľadisko je iný zámok. Vo vnútri Oravského zámku je zakaždým iný zámok. A preto patrí medzi moje obľúbené filmové miesta!

Peter Michalovič

Poznámka redakce

V tomto čísle *Iluminace* začínáme ďalšiu sériu krátkých textů, s podtitulem *Filmová místa*, které se budou obracet ke konkrétním lokalitám či prostorům, které významně oslovily naše budoucí, přítomné i minulé autory. Nevzniká tak nová rubrika, ale spíš jakési zákoutí, v němž se můžeme – daleko od vši ortodoxie – podívat na filmový *locus* jako na kategorii zároveň obecnou i konkrétní, veřejnou i privátní.

1) Cit. dle Vincent Descombes, *Stejně a jiné*. Praha 1995, s. 180.

2) Tamtéž.